

Hradec Kralové z roku 1638 (od strany jižní). Dle starého obrazu.

STANISLAV EDGAR ČERVENÝ
HRADEC KRÁLOVÉ.

Hradec Kralové (nad Labem). Dle fotografie.

Ochrana Miesta záleží na svornosti, Lúcze, jednotie v vírze bez roztržitosti.

Heslo kališníků hradeckých.

Není města mimo Prahu, jehož by v dějinách českých vedle Kutny Hory a některých jiných častěji bylo připomínáno, než jest Hradec nad Labem či Hradec Králové. Všaktě i nejstarší památka písemnictví českého, „Libušin súd“, jmenuje Liutobora s Dobroslavska chlmca, ideže Labe Orlicu pije, naznačujíc nám sídlo Dobroslavicův z plemene Charvátův, jimž v 10. století na Polabí vládl rod Slavníkův. Po vyhlazení Slavníkovců skrze Přemyslovce na samém konci téhož století pozbyl, zdá se, Dobroslavský chlumec jmena svého, nazýván jsa prostě Hradem neb Hradcem; Hradecko pak s veškerým zbožím rodu Slavníkova přešlo v moc vévod

českých či pražských, sloužíc posloupně za úděl a výživné některému ze synův knížecích. Tak vévoda Břetislav I. vykázal je r. 1034 Jaromírovi, který dle Dalemila sousední Jaroměř založil. Že vedle Hradu i město Hradec záhy zkvétalo, na to souditi lze z polohy jeho při hlavní silnici, anaž tenkráte již z Prahy přes Hradec, Vysoké Mýto a Litomyšli na Moravu vedla. A vskutku shledáváme, že Hradec, nazýván jsa v starých listinách obecně oppidum, castrum, r. 1109 i urbs a r. 1115 civitas slove.

Rovněž není pochybnosti, že hlavně touto moravskou cestou táhlo se křesťanské učení slovanských věrozvěstů, sv. Cyrilla a Methoděje, ku Praze, jakož i dlouho nejprvnější kostel v Čechách, sv. Klimentu zasvěcený, kladen jest jednak do Litomyšle, jednak do Hradce nad Labem, dříve než zjištěno bylo místo jeho na Levém Hradci nad Vltavou.

Mezi svobodnými městy, za Přemysla Otakara I. vzniklými, stojí na prvním místě Hradec, jejž král r. 1225 s valnou družinou navštívil a mnohými svobodami i statky nadal. Tytýž syn jeho, Václav I., rád prodléval v zkvétajícím městě a Juta Habsburská, první manželka krále Václava II., porodila na tamním hradě dcerušku Marketu,

napotomní choť Boleslava, knížete Lehnického. Týž panovník v užívání dal Hradec, jejž po předešlých králích svým městem nazýval, Elišce či Rychse, druhé své manželce, anaž otce měla Otakara Přemysla, krále polského, a matku Richsu, dceru švédského krále Magna, berouc jméno své též po ní. Ovdověvši záhy po Václavovi II., stala se manželkou nového krále českého Rudolfa I., a když i ten do roka po sňatku zemřel a upokojily se bouře, nastolením Jindřicha Korutanského v Čechách vzniklé, vyvolila si Eliška Hradec za vdovské sídlo své, nazývána jsouc od lidu „Královou z Hradce", odkud i město nynější název svůj Hradec Králové vzalo. Tu žila Eliška-Richsa některý čas nádherně; ale když k návodu milostníka svého, Jindřicha z Lipé, provdala r. 1315 dceru svou Anežku za Jindřicha, vévodu Javorského, a jí Hradec proti vůli Elišky Přemyslovny, manželky krále Jana Lucemburského, za věno připsati dala, strhl se boj mezi královskými a stranou jatého Jindřicha z Lipé i Elišky vdovy, anaž Hradec opustivši nevrátila se více, ostávajíc do své smrti v Brně. Město Hradec ujal král Jan, práva Hradečanům, ač prý z několika příčin v nemilost jeho upadli, nově potvrdil, a les svůj, „Bor" řečený, na opevnění města spojitými hradbami jim

daroval i ze zvláštní milosti prislíbil, že Hradec jako Prahu a Kutnou Horu chovati bude a nikdy ho nezastaví. Pohříchu ale brzy město i s celým zbožím komusi neznámému přece zastavil, načež syn jeho Karel, když se v Čechách spoluvládcem stal, ze zastavených hradův a měst nejprvé Hradec a Vysoké Mýto ze zástavy vykoupil. R. 1339 celé město vyhořelo.

Od doby Karla IV. až do našich časů nese Hradec název královské věnné město. Dal zajisté Karel r. 1363 choti své Alžbětě, dceři Bojislava, vévody pomořanského a štětínského, zapsati města Hradec, Chrudim a Vysoké Mýto za věno, rozhojnil práva a výsady obce i měšťanův a najmě daroval městu výnosné clo ze soli tam dovážené, jakož i právo ku skladu rozličného prodajného zboží. Po smrti Karla IV. r. 1378 bydlela Alžběta s dvorem svým stále v Hradci a tu také r. 1393 zemřela, nadavši sídlo své opět novými svobodami. Hradecká obec chová po ní některé vzácné památky jako jsou: hedbávný pás s dvaceti stříbrnými arabeskami, se sponkou a přívěsem umėle ze stříbra pracovaným, dvacet čtyři lžíce z jalovcového dřeva se stříbrnými, mistrně emailovým písmem ozdobenými řapíky, pěkné sypací hodinky a tři měšky, jeden z červeného aksamitu,

druhý z hedvábné látky, třetí z útlých mosazných kroužků zhotovený. Pověst o Alžbětě pomořanské dí, že, ač byla těla drobného, přece koňskou podkovu snadno roztrhla a cínové talíře jako papír svinula.

Za příkladem otce svého Karla IV. zapsal i král Václav IV. druhé manželce své, Sofii Bavorské, požitky z věnných měst a meškal s ní r. 1402 nějaký čas v Hradci, jakož tam i před tím r. 1382 byl.

Učení Husovo a bouře náboženské záhy vnikly do Hradce, ano i dlouho tam své středisko pro severo-východní Čechy nalézaly. Byl zajisté na začátku 15. století farářem při kostele sv. Ducha kněz Ambrož, který, vypověděv poslušnost církvi, náruživým obrancem kalicha se stal. Přičiněním jeho sebralo se r. 1420 u Třebechovic na návrší, jemuž hora Oreb přezděno, veliké množství ozbrojeného, novému učení oddaného lidu, který veden jsa z města vypovězeným knězem Ambrožem, zdi městské noční dobou slezl a Hradec s přívrženci domácími dlouho i proti císaři Sigmundovi držel. Odtud děly se od Orebitů společně s Hradečany výpravy proti poblízkým klášterům; tak pomocí pražských Husitů padl jim do rukou klášter opatovický, pardubický a hned po něm podlažický a

sezemický. Rovněž vítězně bojovali Hradečané na straně východní, porazivše pod Žižkou pana Jana Opočenského, pana Arnošta z Černčic, pana Půtu Černohorského i jiné. Setrvalost jejich v odporu nedala se ani r. 1435 zlomiti, když na sněmě pražském veškerá země podrobila se Sigmundovi, jakož i následujícího roku po sněmě jihlavském, když Sigmund od pánů a měst českých přijat jest za krále; tu zůstaly ještě Hradec, Kolín, Tábor a Stříbro v odboji proti němu. Nicméně utvořila se znenáhla v městě přece strana mírná, anaž posléz opřela se proti knězi Ambrožovi, který se svátostí oltářní v rukou svolávaje lid proti Bohušovi Liběanskému, městu dělem hrozícímu, přinucen jest k útěku, tak že pádem se zdi městské zlomil ruku a nohu i jat jest. Od té doby nedostal se více do města a zemřel r. 1438 v Kolíně. Místo jeho kněžské vzal na se r. 1437 zvolený arcibiskup pražský Jan Rokycana, který, přinucen byv Prahu opustiti, meškal u pana Diviše Bořka z Miletínka na hoře Kunětické. V Hradci byl farářem při kostele sv. Ducha až do r. 1448, načež opět nastoupil faru týnskou a úřad arcibiskupský pod obojí v Praze.

Události mezi tím sběhlé nepřekážely Sigmundovi za příkladem předchůdců dáti za věno

manželce své Barboře mimo jiná města i Hradec, ač ho tam nikdo poslušen nebyl, jakož téhož roku (1437) učiněn pokus o vzdání města do rukou Ambrožových. Tím jde, že po smrti Sigmundově stáli Hradečané při straně táborské a pod obojí, anaž Albrechta rakouského za krále míti chtěla. Rovněž byla „obec hradecká", první mezi obcemi českými, které Jiřímu z Poděbrad r. 1448 Prahy dobyti pomáhaly, při čemž vtrhše do Vyšehradu vyrubaly bránu a Prahu ztekly. Heslem zástupův Jiříkových v boji tom bylo „Kunstat! Hradec!" Byltě Jiřík od r. 1442 hejtmanem hradeckým a v kraji pro své náboženské smýšlení velmi náviděn, začež k městu zvláštní přízeň choval. Přišel zajisté v málo týdnech po své korunovaci za krále r. 1458 do Hradce a jest tu s počestností a slávou velikou uvítán. Za to dostalo město od krále ku svému staršímu znaku, bílému lvu v červeném poli, začáteční písmě jmena Jiříkova G, jež lev v předních tlapách drží.

Při výpravě Jiřího na Moravu, najmě při dobývání Jihlavy, prokázali mu Hradečané služeb velmi platných, jsouce ve všem při samé osobě jeho a doprovázejíce ho k Vídni na rozmluvu s císařem Friedrichem rakouským: když pak papež Pius II. r. 1464 Jiřího za přijetí kompaktát

do kletby dal, zůstali Hradečané králi svému věrně oddáni a pomáhali mu za přispění jiných měst odboj zlomiti. Taktéž r. 1469 doprovázeli Jindřicha, syna krále Jiřího, při výpravě do Slezska, majíce v čele Jana Černého ze Skaličky, toho času rychtáře městského.

Po smrti Jiříkově (r. 1471) byl král Vladislav II. Hradečanům velmi přízniv zvláště za to, že upřímně k němu stáli a proti nepřátelům všemi silami mu pomáhali. Za zvláštní vyznamenání, „by sláva jejich rozmnožena byla“, povolil, aby městská rada mohla a směla své veřejné a obecní listy a spisy červeným voskem pečetiti.

Léta 1482 stál Hradec opět v čele života politického a náboženského v Čechách. Sešli se tam zajisté náčelní kališníci z celého kraje a sousedství a zapsali se v jednotu k ochraně své a k záštitě biskupa Augustina proti útiskům, jež jim snášeti bylo ve přijímání pod obojí a z příčin jiných. Na to veškeren sjezd bez prodlení odebral se na Lipnici, patřící tenkráte spoluzapsanému pánu Melchisedechovi Trčkovi z Lípy, a přivedl Augustina do Hradce s okázalostí mohútnou. Účastnilo se prý průvodu toho do 12.000 lidu branného.

Týž biskup Augustin Lucian pocházel ze

šlechtického rodu italského de Bessariis ve Vincencii a stal se biskupem na řeckém ostrově Santorinu, meškal však v Mirandole v Modensku. Již r. 1481 posvětil v Modeně na kněžství kališníka Baltasara, syna Soběslava Mrzáka z Miletínka na Pardubicích, a odebral se roku na to příštího do Čech k panu Petrovi Kaplířovi na Vinterberk, odtud jel do Písku a do Tábora, až pak v hlučném průvodu odveden jest k pánům Trčkům na Lipnici a odtud do Hradce. Tu i v Nimburce, pak v Lounech a Žatci sloužil mši, biřmoval i na kněžství světil k nemalé kyselosti strany kotolické, jejíž biskupové zdráhali se světiti kněží kališnických. Když r. 1483 utrakvisté ve všech městech pražských dostali vrch, a přiznavše se k biskupu Augustinovi k němu vypravili poselství s prosbou, by usadil se v Praze, přijel tam téhož léta a přivítán jest se slávou znamenitou, tak že sám Vladislav dal mu zvláštním majestátem svobodu po všem království. Augustin zemřel v Praze r. 1493.

Proti obmezování práva obecního a várečnického, jak stávalo se v 15. a 16. století od pánův a rytířův v městech, jakož k ochraně vyznání utrakvistického, postavili se tytýž Hradečané v čelo,

svolavše plnomocníky některých královských měst r. 1504 k sobě „na rozmluvení o některé potřeby společné“ a r. 1512 usnesli se na těchto kusích: 1. aby žádný dům v městě žádnému z panského neb rytířského stavu nebyl prodán; 2. aby ten dům neb ty peníze, zač by jej kdo prodal, k obci propadly; 2. aby rytířům piva vařiti v městě se nepovolovalo pod ztrátou řemesla, i bednáře do toho závazku berouce; 4. aby rytířovo bydlení na podměstí zavázáno bylo ke všem břemenům i aby rytíři všechny řády města zachovávali, jmenovitě s městskými u víře se srovnávali v přijímání těla a krve pána Krista pod obojí spůsobou, ježto nikoho, jenž by s nimi jedné víry nebyl, mezi sebou trpěti nechtějí.

Neméně zajímavý jest druhý sjezd stavův katolických do Hradce r. 1516, v němž působením Viléma Kostky z Postupic a na Litomyšli stěžováno si na porušení stejného práva katolíků a utrakvistů při dosazování na zemské úřady, jak toho šetření dekret Vladislava II. z r. 1515 nařizuje. Při velepamátné smlouvě svatováclavské r. 1517 v Praze, jíž konečně upravena jsou práva měst i stavu panského a rytířského, zastoupen byl Hradec dvěma radními, Janem Zazdělem a Vavřincem Strnadem.

Však nedlouho už měla trvati popřednost slavného Hradce mezi městy českými ve věcech politických a náboženských, nedlouho už měla neporušena zůstati svéprávnost, bohatost a branná moc jeho. R. 1546 zajisté povolil sněm pražský králi Ferdinandovi I., jenž s císařem Karlem V., bratrem svým, pokořiti chtěl knížata německá, ve spolek smalkaldský vstoupivší, vojenskou hotovost, kdyby který nepřítel útok učinil na království české. Když však proti zřejmému usnešení tomu strojil se Ferdinand překročiti hranice české do Němec, opustily voje, jmenovitě královských měst, Budějovice, Plzeň a Oustí vyjímaje, tábor Ferdinandův u Kodaně, nejsouce k zahraničné výpravě povinni a nechtějíce bojovati proti protestantským souvěrcům německým. I Hradečané odtáhli domů. Bitva císařských a zbytků královských u Mühlberka proti protestantskému kurfirstu Fridrichovi saskému, jenž v čele smalkaldských stál, vypadla pro stranu katolickou vítězně a města královská, Prahy nevyjímaje, stihla přetěžká pokuta. Uloženo jim, aby vydala všecku zbraň, všecky zásoby své vojenské, jak obecní tak osob soukromých, aby postoupila komoře královské všech statků i jiných stálých důchodů, aby se zavázala

k dani z každého sudu piva na všecky budoucí časy i aby předložila králi všecka privilegia svá ku přehlednutí a potvrzení, pokud by uznal za dobré. Mimo to uvalena na většinu jich obromná na ty časy pokuta peněžitá; Hradci přisouzeno 16.000 kop, t. j. 32.000 zlatých! Vedle toho skonfiskováno městu 42 statky, dvory a popluží, z nichž 15 navždy městu odcizeno zůstalo. Jakého bohatství Hradec tou dobou měl, vysvítá kromě tohoto udání též z důchodenského účtu městského, který za rok 1541 vykazuje 8713 kop. 15 grošů a 2 denáry hrubého, z něho pak 2584 kop, 2 groše a 4 denáry čistého příjmu.

Nespravedlivý hněv Ferdinandův ovšem za nedlouho se ukrotil, tak že statky, pokud ještě prodány nebyly, Hradci a jiným královským městům opět navráceny, avšak samospráva těch měst na vždy zůstala zrušena. Dlouhým a důrazným listem z r. 1547 obnovuje sice Ferdinand výsady, svobody a privilegia Hradci od králové Elišky z r. 1308 propůjčená, ale zároveň ustanovuje městu královského rychtáře, bez jehož vědomí žádná obecní rada na rathouze neb jinde konati, žádné postranné schůze vymyšleným spůsobem díti se nemají, a kdež prvé apelace a odvolání z Hradce

do Starého města pražského šla, nařizuje se, by před Ferdinanda, dědice a potomky jeho aneb, nebyl-li by sám v Praze, před rady jeho vznešena byla. Zrušených řemesel v Hradci dopuštěno býti nemá kromě toho pořádku, jehož při přijímání na řemesla a při tovaryších se zachovává. Týmž listem vyhradil si Ferdinand: „Jestli by který obyvatel hradecký bez poručenství ze světa sešel a v městě krevního neb příbuzného přítele neměl, tedy taková odumrť neb statek pozůstalý ne na jiné nežli na Nás a budoucí krále české připadnouti má. Tolikéž také viny a pokuty na obyvatelích v témže městě, zejmena mordy, pálení, loupeže, mocné násilí, cizoložství a faleš Nám a dědicům Našim pozůstavujeme.“

Tak daleko šla nemilost zvoleného krále českého, Ferdinanda I., „že když byl Hradci všecky důchody pozemské odjíti ráčil,“ mezi kterýmiž také některé platy zádušní, ke kostelům a špitálům náležité, teprv druhým majestátem ze dne 24. září 1547 píše: „Pročež všech těch platův a statkův zádušních při témž městě našem Hradci n. L. pozůstaviti ráčíme, tak aby to ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoucímu při kostelích a špitálích, jak od starodávna bývalo, zůstaveno a zachováno a pořádně vydáváno a spravováno bylo bez umenšení.“

Prv jmenovaný úřad královského rychtáře v Hradci trval 236 let, t. j. od r. 1547—1783 a prvním rychtářem byl Jakub Kadrman z Kelče.

Opětné prosby Hradečanův za milost byly královským listem r. 1549 příkře odbyty; toliko slibuje list ten, že „což J. M. královská statkův a důchodův prvé k faře, škole a špitálům hradeckých prodati rácil, nahraditi obce. A jestli že by na ty platy k faře a jiným kostelům na fary a kněží, na žáky i na chudé lidi, ve špitálích ukázané, ještě co se nedostávalo a postačiti nemohlo: to oni Hradečtí z důchodův svých městských neb sami ze sebe sbírati, dokládati a opatřovati mají. A což kterému záduší peněz hotových k sobě přijali, ourok obyčejný, ze 100 kop 6 kop dávati neb na dědinách a na lukách k témuž záduší koupiti neb vykázati mají.“

Přes všecko toto obmezování a skracování obce na statcích bylo v ní ještě tolik neumořitelné peněžné síly, že Hradečané r. 1553 za 3050 kop grošů českých koupili od dědiců Kadrmanových vsi Skaličku, Rusko a Piletici s lidmi, platy, lesy, dědinami a lukami, když jim dvě léta před tím král byl dovolil, pozemských statků do 10.000 kop grošů koupiti a sobě do desk zemských vlo-

žiti. Nejbližší pak starostí Hradečanův bylo opětné nabytí skonfiskovaných dříve městských lesů Obec zvaných. Ku zvláštní prosbě poslů ku králi vyslaných s důvodem, že by město do veliké upadlo těžkosti, kdyby dříví nemajíc vyhořelo, navráceny mu jsou řečené lesiny s výhradou královských lovů a potřeby staviva na některý zámek královský. Rozsáhlé lesy ty tvoří nyní hlavní pramen důchodu obecního. O šest let později (r. 1559) vymohla si obec na králi vrchnost nad všemi zádušními statky za 1200 kop grošů, opatřujíc za to všecky kostely a špitály, a téhož roku rozšířila zboží své koupí ještě desíti okolních vesnic s dvory a sedmi rozsáhlými rybníky; čtyry z těch vesnic však brzy opět prodala.

Turecké války za císaře Maxmiliana II. vymáhaly na Hradci obětí nemalých. Půjčila zajisté obec císaři r. 1566 na válečné přípravy 200 kop, k nimž museli řemeslničtí pořádkové přispěti, ježto při obci dostatku nebylo. Tolikéž uloženo jest městu r. 1570 na novou půjčku 8000 kop, k nimž bohatší měšťané a opět pořádkové značnými zálohami přispěli, a nad to musilo město 13 mužů ozbrojených s tolika koňmi k císařskému vojsku vypraviti. Ale i císař Rudolf II. a matka jeho Marie španělská peněz byli potřebni.

Žádala na Hradečanech vdova po Maxmilianovi, by Hradec s ostatními věnnými městy ručil svou obcí jistému kupci augšpurskému za vypůjčených 25.000 rýnských, v čem Hradečané králové se zpěčovali; ale když Rudolf II. privilegia Ferdinandova městu potvrdil a 6 ročních trhů na dobytek koňský nově povolil, přijali na se daň z vína, upsali se rukojmím za 20.000 zlatých a půjčili na to císaři 205 kop, k nimž i šosovním dvořákům městským částkami přispěti bylo (r. 1580). A nad to r. 1586 spolu s Chrudimskými a Jaroměřskými opět zavázali se ručiti za 7000 zlatých.

Nová válka s Turky (r. 1593) těžce dotýkala se Hradeckých. Každý zajisté osmý člověk usedlý z města i z předměstí vypraven jest na vojnu, z poddaných 22 jonáci jsou najati, všichni zbrojí a oděvem vystrojeni, mnohým jezdeckým houfům a plukům spíže i obroku zjednáno i berně z komínů (295 kop z 1180 komínů po 15 groších) vybíráno jest.

Válečné strojení proti Jindřichu IV., králi francouzskému, a proti Fridrichu falckému, s ním spojenému, vysílilo jmění hradecké bez mála do konce. Při sjezdě všech tří stavů, v Hradci odbývaném (r. 1608), vyžádáno i peněz i mužstva na výpravu a r. 1610 městu 12.555 kop míšeň-

ských daně uloženo; za Matyáše od věřitelů položen na ves Březhrad, Plačice, Vlčkovice, Hříbsko a Piletici „zvod" (zábava) pro 13.000 kop a pro 390 kop úroka, za něž město z doby Rudolfovy k dobrému komory císařské ručilo. Již před tím ale r. 1611 zúčastnili se Hradečané s výlohou velikou výstroje tří korouhví z Hradecka k uvítání a k podpoře Matyáše, z Uher do Prahy k svržení Rudolfovu táhnoucího. Následek toho všeho byl, že r. 1615 bylo v městě 121 domů dílem spustlých, dílem opuštěných, a toliko 513 obydlených a dobře zřízených. K tomu byla válka třicetiletá se všemi útrapami přede dveřmi.

Hned k prvnímu napomenutí a rozkazu direktorův, zemské vlády proti Ferdinandovi II. se uchopivších, přistoupili Hradečané (r. 1618) ku strane jejich, a poděkovavše se jim zvláštním listem za otcovskou ochranu a péči, odevzdali zvoleným poselstvím berni direktorům a vojska pro ně za 316 kop vypravili, kteréž najímání a do pole vysílání vícekráte se opakovalo. Přes to ale bylo Hradeckým vyřizovati mnoho a velikých rekvisic, tu pro voje protestantův německých, městem táhnoucích, tu pro zástupy velitelů domácích, kteří ku straně odbojné stojíce, spíže a obroku pro mužstvo a koně ve jmenu pánů direktorů žádali.

R. 1620 zaplatilo město od 17. ledna do 26. září 4994 kopy, 28 grošů a 5 denárů míšenských berně, výprav vojenských a nákladu na koupi obilí, věcí kupeckých a kramářských pro vojsko nekatolické. Ohromná ta suma nezahrnuje v sobě první termin berně před tím složené, a přec po nešťastné bitvě bělohorské zakusili Hradečané břemen ještě těžších.

Učinili Hradečané již v měsíci prosinci přísahu věrnosti Ferdinandu II. a poručili se přízni vojenského zemského správce v Praze, knížete Karla Lichtensteina, nicméně byli od posádek císařských těžce týráni, majíce vojsku tu žold platiti, tu za potraviny a nápoje velkých náhrad dávati. Stěžují sobě Hradečané, že „pomoci a sbírky od knížete Lichtensteina k spomožení hradeckým z kraje nařízené a od pánův komisařův uložené, sami páni nejvyšší sobě přivlastnili, anobrž že oni jak pány oficíry tak jiné soldáty, u sebe kvatyrované, náležité a právě v hojnosti vychovati musí: že obec všecko všudy, kde co nalezeno a vyhledáno, i od jiných vydluženo býti mohlo, musila vydati a vydlužiti a již naprosto žádných peněz nikde v důchodě, aniž kde u lidí kreditu nemá a míti nemůže."

Majíce zajisté r. 1621 k rozkazu knížete Lichtensteina císaři půjčiti 5000 kop, vydlužili si „k za-

chování poslušnosti“ z panství kolínského 1000 kop a ty hned do Prahy poslali. V té veliké nesnázi chtěl městu pomoci Tobiáš Vostatek, měšťan a přední rada městský; píše zajisté, dědicův nemaje, v závěti své: „Dům Vostatkovský k záduší školy zdejší pro snadnější mládeže vyučení, druhé dva domy podle něho, po nebožtíku Josefu Vlachovi, s dvory na cihelně oběma a s domem přikoupeným, ovčíny s zahradami, se vším v nich dobytkem a t. d. s rolemi osetými a neosetými i s loukou a t. d. pro tu lásku, kterou jsem k vlasti mé milé měl, poroučím panu purkmistru a radě i vší obci města Hradce, tak by po mně hodnou památku měli, k spomožení sobě, v těchto nynějších závadkách a nedostatcích.“ Dále odkázal k záduší kostela sv. Ducha spravedlnost purkrechtní na domě Petra Vítovce, 3000 kop Litoměřickým, půjčených kostelu sv. Antonína a 3000 kop za pánem purkmistrem a za obcí pojištěných kostelu sv. Anny, jiným kostelům a některým špitálům v městě 1900 kop, záduší mistra Jana Husi v Konstanci*) 230

---

*) Tak nazýváno návrší nyní „na Kopečku“, „na Zámečku“ zvané, kde r. 1521 Pavel Vejskal, soukeník a měšťan hradecký, Václav Kydlín, tytýž měšťan hradecký, a r. 1530 Lukáš Hostovský z Hostovic „na památku mistra Jana Husi a jiných věrných

kop; cechům řeznickému, krejčovskému, kožešnickému, ševcovskému a t. d. nestejnými částkami dohromady 1511 kop; na to chudým mnohé dluhy odpustil a nádobí cínové v domě svém, do šesti neb více centů vážící, poručil na obložení a spravení kašny litými cínovými pláty, což aby purkmistr a páni i budoucí činili, ještě 500 kop pojištěného dluhu věnoval. Podobně naložil svými oděvy, stříbrnými knoflíky, pásy a prsteny. Vzácný vlastenec ten zemřel 22. září 1621. Však bohužel závěť ta byla od císaře Ferdinanda II. zrušena, proto že Vostatek „rebelie účastný byl, za konšele třetího a purkmistra voliti se dal a z toho se neočistil.“ Šlechetného příkladu Vostatkova následoval v únoru příštího roku Jan Krumlovský z Hyrsfeldu, soused hradecký, který „v těch těžkostech z lásky k obci 3450 kop, 49 grošů a 4 den. míšeňských i s úroky zasedělými obci půjčené“ prominul, vymiňuje si toliko, by páni dům jeho z kvartýrování soldátův vyhradili a on pokoje užil.

Nescházelo i donucovacích prostředků, by obyvatelstvo evangelické v Hradci hlásilo se k vyznání

Čechův“ kostel založili a nadali. Na zvonici při kostele tom, nyní sv. Janu Křtiteli zasvěceném, nachází se posud zvon, mistru Husovi věnovaný.

katolickému. Tak téhož roku 1622 položeno do města 200 mužův pěšího vojska s doložením, že „táž soldateska tu, poněvadž mezi jinými město Hradec Králové proti císařské milostivé intenci a na škodu jejich vlastních duší spasení v svém sektářském opinionu tvrdějšími zůstávají, tak dlouho zanechána býti má, až by se měšťané k svaté katolické víře obrátili.“ Apoštolování této soldatesky v Hradci trvalo plných pět let s účinkem tím, že 35 domův, jichž majitelé raději vlast opustili, než by se víry své sřekli, císařskému fisku propadlo. Tolikéž vystěhovali se r. 1627 ještě čtyři měšťané, nepochybně oni řezníci, jimž nedlouho před tím k vůli novému přišlému vojsku bylo zase dovoleno řemeslo provozovati s tím napomenutím, „aby v tom čase, od knížete Lichtensteina vyměřeném. zdravě na to se rozmyslili a raději spolu s jinými v katolické víře se srovnali.“ Byl tedy výsledek přísného císařského rozkazu, týmž rokem k provedení jednoty v náboženství vydaného, tím patrněji nevalný, poněvadž hned na to zdvihl se pro útisk náboženský vesnický lid okolo Opočna. Nového Města a Smiřic, zmocnil se těch měst a mimo to i Jaroměře a Náchoda, i vypravil Hradečanům z Hory Svinarské (nyní Podhůra) dvojí list, tázaje se Hradeckých,

„chtějí-li s nimi držeti a kalicha zastávati.“ Zbouření to od Albrechta z Waldšteina pomocí Kosteleckých a Častalovických brzy jest potlačeno.

O polovici r. 1628 vidělo se Ferdinandovi II. Hradec na milost vzíti, statky a důchody města, a J. M. císařové, pokud prodány neb zastaveny nebyly, navrátiti a privilegia, od předešlých panovníkův městu udělená, nově potvrditi, avšak vydání obecní podléhati měla schválení královské komory.

Po té za nedlouho (r. 1630) planula třicetiletá válka plnými už šlehy. V Hradci a v celém kraji šlo vojsko za vojskem, a kdo přišel, chtěl peníze, potravu, nápoje, půjčky, kontribuce a všeliké subsidie. V nejpěknější vřavě (r. 1637) zemřel bohabojný Ferdinand II.; tím však neodvráceno obléhání a vzetí Hradce od švédského vojska Bannerova (r. 1639). Spousta na předměstích a v městě a 7000 tolarů, jež do 20.000 doplněny býti měly „za pasírování hrdla“ i aby nepřátelé „nepajtovali“: ta byla illustrace stavu, v jakémž nacházel se Hradec za prvního aktu své truchlohry. Druhé jednání začalo ještě před jarem příštího roku obléháním Svédův v městě od císařských, a když ti do města se vedrali, „pajtováno“ od nich jako v městě nepřátelském. Jednání třetí bylo nejsmutnější a nej-

delší: samý vojenský výděr v městě a v kraji od domácích i nepřátel znuzovaném. Bylo zajisté r. 1642 všech sousedův v městě a na podměstích 35 a ve všech obecních vesnicích 15 usedlých lidí, kdežto mezi r. 1571—1614 čítalo se oněch 781 a těchto 223; některé městu poddané vsi jako: Březhrad, Hřibsko, Roudnička byly pobořeny a pusty, v jiných zůstali jen někteří podruzí, ba i samé ženské. Za rok následující vypočítáno škod v městě a na statcích obecních 36.808 zl. 18 kr. 1 dn., ačkoli bylo jich více.

By nepřišel Hradec k oddechu, pokoušel se o něj r. 1645 Bannerův nástupce Torstenson, vida ale odpor z města tuhý, s nepořízenou odtáhl, spáliv na podměstí domy, dvory, mlýny a t. d. všecky. Jako tenkráte, tak i o rok později, když švédský generál Wittemberg císařské až ke Králové Dvoru zahnal, stal se Hradec středištěm aneb průchodištěm couvajících vojův, peněz a spíže vyžadujících. Když posléz Hradec ustanoven jest za skladiště obilí z celého kraje pro vojsko sebraného, vydáno nařízení, aby měšťané, sami své zboží kam skrýti nemajíce, obilí to do svých domů přijali a dobře dveřmi, okny, střechami proti dešti a ptactvu a vší škodě chránili!!

Všem těmto útrapám učiněn posléze konec mírem vestfalským r. 1648, obci však zůstalo ještě r. 1653 dluhu 85.000 kop míšeňských a zadržalých úroků sumu tu převyšujících, škod na usedlostech občanů, mnoholetou válkou způsobených, nepočítaje.

Za všechen tento krvavý a strastí plný čas, od bitvy bělohorské počínaje, nikdo tak lehce, tak rychle a tak velice nezbohatl, jako jesuité. Kde panduři a valoni Ferdinanda II. zvítězili, tam dosazováni jsou k provedení katolické reformací císařští komisaři a za nimi táhli se „ku cti a slávě boží" jesuité, rovněž tak u vyhlazování kacířství horliví, jako moci a statků chtiví. R. 1632 zemřel císařský komisař kraje kralohradeckého, Fridrich Oppersdorf, svobodný pán z Duby a Fridsteina, pán na Žampachu, odkázav jesuitům statek žampašský a dům v Hradci koupený. V domě tom ihned první jesuité se usídlili. Nebylo zajisté v Čechách města pro apoštolskou činnost tovaryšstva Ježíšova příhodnějšího a tím vítanějšího než Hradec se svým pevně utrakvistickým a potom bratrským smýšlením náboženským. Tolikéž platí o okolí a sousedních městech. Náhodou bylo tehdáž na náměstí několik domů od vojska pobořených, pročež jesuité čtyři vedlejší za laciný peníz

koupili. Má se za to, že mezi těmito přikoupenými domy, asi v těch místech, kde nyní hlavní strážnice se nachází, byl též dům ovdovělé matky slavného rodáka Bohuslava Balbína, anaž, jak jisto jest, dům svůj řádu ku stavbě koleje prodala. Za rok po Oppersdorfovi na věčnost se odebral svobodný pán Kašpar Gramb, majitel Potensteina, Vamberka a Kostelce n. O. Ten pro případ, kdyby syn jeho nezletilý aneb bez dědicův zemřel, odkázal Kostelec se vším příslušenstvím jesuitům pražským se závazkem, aby v Kostelci vystavěli kostel ku cti Panny Marie. Závazek ten ale nepochybně pro důležitost posice hradecké zbožným řeholníkům se nepodobal, pročež smluvili se s vdovou po Kašparovi Grambovi a s její dcerou, by „z důležitých příčin" kostel nikoli v Kostelci, alebrž v Hradci při koleji vystavěn byl. Žádosti té tehdejší kardinál arcibiskup pražský, Arnošt z Harrachu, ochotně přivolil. Velmi pěkný, velký kostel ten od stavitele Karla Luraga r. 1666 dostavěn a téhož roku od prvního biskupa Matouše Sobka z Bílenberka vysvěcen jest. Za války husitské zajisté zaniklo biskupství litomyšlské a r. 1653 za Ferdinanda III. přihlíženo k tomu, by místo něho hradecké bylo zřízeno. Z příčiny té zvolen i Jan Karamuel

z Lobkovic, opat kláštera benediktinského na Slovanech v Praze, za biskupa; poněvadž ale v Hispanii se narodiv, jazyka českého mocen nebyl, vzdal se hodnosti té a jmenován jest od Leopolda I. zmíněný Matouš z Bílenberka, opat benediktinského kláštera u sv. Mikuláše na Starém městě pražském, za biskupa, který tím spíše prvním biskupem kralohradeckým jmín býti může, poněvadž on teprv od papeže byl konfirmován a při chrámě sv. Ducha kapitolu zřídil.

Značného rozšíření statku jesuitského dostalo se řádu r. 1677 od rytíře Rudolfa z Vinoře, pána na Popovicích, Rosnici a Přímu, který všechny své statky koleji jesuitské poslední vůlí odkázal. Dvě léta na to odevzdala téže koleji Marie Eva Hieserlová, paní na Košumberce, novou residenci řádu jesuitského na Chlumku u Luže, hojně od ní nadanou. Když pak dcera její zemřela, připsán jest residenci chlumecké od majitelky hrad Košumberk s pivovárem a dvorem, městečko Luže, pět vesnic s dvorem a jiným příslušenstvím. Kromě toho dala tatáž paní Hieserlová jesuitskému semináři hradeckému na úrok upsati 10.000 zl. na statku košumberském a na Domanicích. Tím vším stala se jesuitská kolej v Hradci co do výstavnosti a bohatého nadání jednou z nejprvnějších v Čechách.

Papežskou bullou Klimenta XIV. Dominus ac redemptor z r. 1773 za panování Marie Teresie a spoluvlády císaře Josefa II. zrušen byl řád jesuitův v celém světě křesťanském, z koleje hradecké utvořeno veřejné gymnasium, ostatek vykázán za kasárny a statky jsou k dobrému matice škol normalních a gymnasialních i na dotaci některých far rozprodány.

Brzy po ukončení třicetileté války začal se Hradec z velikých svých škod zotavovati; pohříchu však válka o dědictví rakouské po smrti císaře Karla VI. (r. 1740) nedala městu z ran svých úplné se vyléčiti. Fridrich II., kurfirst brandenburský, vtrhl r. 1741 se svým vojskem do Čech a Hradec dostal se brzy do rukou vojův pruských. Velkých rekvisic pro nemocnici vojenskou a pro bojovný lid brandenburský bylo jesuitské koleji, obci i měšťanům vyříditi. Mír vratislavský (r. 1742) učinil po bitvě u Chotušic válce zatím konec.

Však již r. 1744 přišli Prusové opět do města. Bojoval Fridrich II. proti Karlu Lotrynskému s počátku sice nešťastně a couval do Slezska, brzy ale obrátiv se proti němu, tlačil ho zpět až k samému Hradci, překročil Labe a tábořil na Chlumu (neblahé paměti z r. 1866) i město silně znepokojoval, až posléz k Jaroměři a k Trutnovu se

hnul. Pruské dobytí Drážďan proti kurfirstovi saskému přimělo Marii Teresii k míru drážďanskému (r. 1745).

Při rozdělení království Českého na 16 krajů, jejichž správa od r. 1751 přikázána jest císařským krajským na místě dosavadních stavovských hejtmanů krajských, zůstal Hradec sídlem krajského úřadu a bývalý hejtman kraje hradeckého, Václav Vančura, svob. pán z Řehnic, stal se prvním císařským krajským v Hradci.

Na počátku války sedmileté byli Prusové několikráte na samém blízku Hradce, jako by jej vzíti chtěli, avšak posádka císařských v městě byla vždy značna i postavila se nejednou za městem proti nepříteli, který na to jiným směrem se uhnul. Posléz r. 1758 jako z čista jasna byli Prusové před Hradcem na straně jižní, a když císařský generál Bukov, před nepřítelem od Holic couvaje, Hradec s 15.000 muži opustil, ku Chlumci se bera, dostal se princ Anhalt-Dessavský bez boje do města. Návštěva tato, jíž se i Fridrich II. účastnil, stála město 324.330 zl. 41 kr. a jesuity 24.000 zl. Zatím císařští pod Daunem přitáhli až k Sezemicům a k Pardubicům i posinuli posléz ležení své až k Stěžerůma k Světí, pročež Fridrich s Anhaltem, vidouce se ohro-

ženy a k tomu prachu nemajíce, v částech vojsko své ku straně slezské z města vysýlali. — Zvěděvše o tom naši, přepravili se tajně přes Labe a v noci přede dnem sv. Anny přepadli z pozadí skrze stavení odcházející Prušáky a zbili jich. Téže noci Prusové, v městě zůstavší, ve vší tichosti se vyklidili.

Po té vedla se válka s nemalým prospěchem našich pod Laudonem v Slezsku. Že ale Čechy bez mála byly vojska prosty, začalo r. 1761 něco vojenské sběře, pruští kozáci zvané, branice přebíhati a od Turnova české kraje týrati a loupiti. Takových kozáků, jež všude velký strach předcházel, přišlo dne 11. července asi 36 na náměstí, co zatím něco ostatních na podměstí zůstalo. Před toutu hrstkou nepřátel odešla posádka, as 500 nováčků čítající, i s plukovníkem a krajským hejtmanem z města, ač měšťané prosili velitele, by uzavra brány, spolu s nimi na odpor se postavil nepřátelským jezdcům, jižto ani pořádným vojskem nejsouce, jen málo hlav čítají. Však na zmar! Odešli, a jakmile purkmistr a někteří konšelé nezvaných hostí přišli uvítat, ihned je kozáci o kapesní hodinky, o stříbrné přasky od střevíců a nohavic obrali. Tak činili na potkání i jiným, domy a krámy násilné zotvírali, kde co bylo, pobrali a kdo co dáti neměl, tomu karabáčem vymrskali. Kromě toho velitel jejich

dvakrát po 1000 dukátů výpalného žádal. Pobyvše dvě hodiny v městě, odebrali se na podměstí, avšak za nimi vznikl požár, kterým velká část domů na náměstí až k pražské bráně a zadem k „hradu“ popelem lehla. Těm a podobným svízelům válečným učiněn jest konec mírem Hubertsburským r. 1763.

Jakkoli veliké byly pohromy, jež Hradec po více než dvě století, od panování Ferdinanda I. počínaje, téměř neustále stihaly, nebyla přece žádná z těch ran tak těžká, jako proměnění rozsáhlého průmyslového města v krajině lidnaté a přírodou bohatě nadané — v těsnou, občanského ducha mořivou pevnost. Ze všech strastí zajisté probral se Hradec svou pružnou, životní silou za dobu nedlouhou: pevností ale podťat mu hlavní nerv, jímž by se byl vedle Prahy nade všecka česká města lidnatostí, obchodem a průmyslem, blahobytem, intellektualnou pokročilostí a politickou váhou ne-li dříve, tedy záhy po válkách s Napoleonem I. povznesl; padl za oběť nešťastných válek, zvláště třicítileté a sedmileté, padl za oběť své strategické situace. Však doufejme, že se ještě vzkřísí! — Ještě roku hubertsburského míru přišla do Hradce komise vojenských měřičů prohlížet a vyměřit město i celé okolí, a druhá komise dostavila se v lednu 1766, za níž následoval plukovník

Pavlovský, který již v únoru sousedům z podměstí od pražské brány k slezské nařídil, by do čtrnácti dní jinam se přesídlili; vznikl Nový Hradec. Za málo dní na to koupena jsou stavení měšťanův na slezském předměstí, avšak o 10 % níže, než zač byla odhadnuta. V květnu, když general Harsch, nejpřednější původce pevnosti, byl se dostavil, začali sapéři rozkopávati kopeček Rožberk, u slezského předmestí ležící, a za nedlouho sbourány jsou krome jiných budov čtyry kostely dílem se špitály a kláštery. Do roku 1778 naváženy jsou pouze náspy, Labi a Orlici, kolika rameny na předměstích se proudícím, dáno násilně po jednom řečišti, jež hnáno jest ztěsna kolem města odevšad zkomoleného. Jakmile dosedl Josef II. na trůn, kázal r. 1780 měkkou tuto pevnost ve zděné hradby dle systému Vaubanova, t. j. do hvězdy, s tvrzicemi mimo zděný opas ležícími proměniti a kolkolem na zavodnění zříditi. Práce ta dokonána r. 1789. Za celý ten čas přišel Josef II. častokráte přihlídnout k stavbě, a když r. 1774 po šesté přijel, projevil chuť všecky domy v městě skoupiti, aby prý měšťanům a vojákům pokoj spůsobil. Uslyšev ale, mnoho-li město, na všech údech zamputované daní platí, upustil od úmyslu toho. Dávalo zajisté město samo bez vesnic r. 1765 vší daně 27.329 zl.

44½ kr. ročně. — Avšak mezi tím, než úplně opevněn byl Hradec, nezůstal bez ruchu válečného a bez škod na jmění obecním. R. 1775 vypukla selská válka, která na statcích městských velké spousty spůsobila; město samo zachráněno jest hlavně vyhozenými již náspy a četnější než druhdy vojenskou posádkou. Později pak (r. 1778) opět táhl Fridrich pruský polem proti Marii Teresii pro dědictví bavorské po vymření rodu Wittelsbašského. Houfové pruští postoupili od Náchoda až na půldruhé hodiny od Hradce, byli však od našich odraženi a do roka skončila se válka mírem Těšínským.

Následující léta šla klidně před se, tak že r. 1792 přesídlil se po čtrnácti létech krajský úřad z Hořiněvsi opět do Hradce. I mnoholeté zápasy Rakouska s Napoleonem I. dotkly se panenské pevnosti jen potud, že prohlášen byl v ní jednou stav válečný. Vnitřní pak poměry nepodlehly za celé nápotomné půl století nijakým změnám, leč bychom připomenuli, že r. 1802 za biskupa M. Tadeaše br. z Trautmansdorfu po zrušení generalního semináře v Praze zřízeno jest v Hradci theologické učení, spojené se seminářem kněžským. I zevnější tvar města zůstal přes dva velké požáry (r. 1814 a 1836) onomu rázu věren, jejž mu hradby pevnosti

a budovy k ní patřící násilně byly vstípily. Že pak duch měšťanstva, dříve než zaujat byl nyní vládnoucí ideí národního a politického života, za více než půl staletí nezkasárněl (ač před málo ještě léty nebylo bez symptomů občanské té choroby, jmenovitě r. 1859, když poprvé počalo se jednati o zrušení pevnosti), stalo se přirozeným působením neméně mocných faktorů. Hradec i hradbami sevřený zůstal živým průjezdným městem, k němuž venkov svými kupeckými a řemeslnickými potřebami poután byl, tak jako město za hradbami mělo (do r. 1848 a 1850) své poddané vesnice a svá předměstí. Vojenský mrav, vojenský život důstojnictva do r. 1848 nestavěl se mimo mrav a život měšťanský, ano spíše přispůsoboval se mu, oživuje tím styk společenský. Účinek ten jevil se bez ostychu a beze vší koketerie, s jakousi přirozenou řekl bych naivností, kdy před rokem ještě čtyřicátým šlo o divadelní hry, koncerty, veřejné zábavy, které přičiněním Klicperovým neb stoupencův jeho měly ráz český.

Mimo to duchu vojenskému nedaly vrchu dostoupiti v životě měšťanském duch kněžský a duch úřadnický, jež hlouběji a bezprostředněji dotýkaly se všeho nevojenského, probuzujíce a hájíce interesy, s oním faktorem nic společného nemající

Krajský úřad, hrdelní soud, solní a celní, později kamerální úřad, konsistoř, gymnasium, ústav theologický a všechen hojný a četný lid venkovský, jemuž bylo s některým z těchto úřadů neb vzdělávacích ústavů neustále co činiti, velké týdenní, výroční a dobytčí trhy, nedaly městu vzíti na se jednostrannou tvářnost pevnosti, nedaly měšťanstvu zapomenouti povinností k národu a duchu časovému. Naděje a snahy r. 1848 našly v Hradci přese všecku nepřízeň místních poměrů mezi měšťanstvem a veškerým obyvatelstvem živé ozvěny a vzbudily v nich činné účastenství.

Převraty starých řádů, rokem tím vzniklé, byly zvláště obci městské s prospěchem velikým. Předměstí a městu poddané vesnice, puštěny jsouce z posavádního svazku obecního a poddanského, utvořily obce nové, samostatné; práva, jichž tím město pozbylo, nahražena jsou mu propuštěním jeho z povinností vrchnostenských a spoluobčanských měrou vrchovatou, anož společné dříve značné jmění zůstalo městu samému bez předměstí. Však i správa téhož jmění, dříve vykonávána od magistrátu a purkmistra, vlastně předsedy hrdelního soudu, jmenovaných od vyššího státního úřadu, dostala se do rukou zastupitelstva, svobodně od občanstva voleného, pozbavena jsouc i poručnické kontroly, jižto nad král.

věnnými městy vůbec vykonával podkomoří úřad. Tím hned v prvních létech samosprávy dána zastupitelstvu možnost, okrášliti město některými obecními budovami, rozhojniti a vyšším, systemisovaným nákladem neb příspěvkem opatřiti ústavy vyučovací, ano i nemovitý majetek přikoupením značné výměry lesa rozmnožiti.

Jiného uvolnění dostalo se městu r. 1858 zrušením pevnostenského velitelství a spojeného s ním vojenského velitelství místního, jež společně s úřadem obecním policii vykonávalo, jsouc nehrubě prospěšno autoritě samosprávné obce a volnému ruchu občanstva. Tím rokem zajisté s nejvyšším rozhodnutím vyřčeno, že pevnost kralohradecká má býti puštěna a že přihlížeti se má k tomu, jakým spůsobem by lze bylo hradby odkliditi. Nejšťastnější to chvíle za celé novější doby pro úplné uvolnění, pro rozvoj, pro zmohútnění a nové, trvalé proslavení královského Hradce! Bohužel neuchopili se jí mužové, již k tomu byl povoláni, by sňali s města těsné opasy, by učinili je opět rozsáhlým, by proměnili je na březích dvou bojných řek v střediště průmyslu, obchodu a blahobytu. Egoismus jedněch, zakrsalé kramářství druhých, úzkoprsé náhledy a nerozum jiných vyrvaly jim palmu nejskvělejší památky z rukou. když,

rokující o provedení onoho císařského rozhodnutí, vyslovili se, že nelze obci k výminkám podaným přistoupiti. Nad to nezůstala věc dlouho otevřenou otázkou. Druhé nejvyšší rozhodnutí následujícího roku ustanovilo, že pevnost má bez velkého nákladu na opravy zůstati jak jest, dokud nebude utvořen erarní fond na rozbourání; pro rozšíření města vykázáno těm, kdo by stavěti chtěli, úzká fortifikační půda při silnici od pražské brány k slezské, ovšem — za peníze. Odstouplý general Jan Kleinberger z Kleinberku, po matce z rodu našich Krameriův, zůstal posledním velitelem pevnosti kralohradecké, sám 22. v pořadí předchůdců svých.

Aby r. 1864 památka dvoustoletého trvání sídla biskupského v Hradci, jež nyní 17. vrchní pastýř zaujímá, důstojným spůsobem byla oslavena, činěno před rokem 1862 horlivých příprav, by kathedrální chrám Ducha sv. na samém začátku 14. století od králové Rychsy v gotickém slohu vystavěný, za dlouhá století však vně i u vnitř zvetšelý, nevkusnými přístavky rozličných slohů a neslohů a neladnými opravami zneslíčněný, dostal opět rázu co možná původního a pomníkem se stal novověkého, vytříbeného vkusu stavitelského, malířského a řezbářského na základech umění starobylého.

Neublížíme snad niči zásluze, díme-li, že o provedení této velmi pěkné myšlénky největší péči měl kanovník a fil. dr. Češka, muž vzácné vzdělanosti a krasocitu pro předměty výtvarného umění, cestováním zvláště vyvinutého. Po příkladě jednoty sv.-vítské v Praze vnikla jednota k opravě chrámu Ducha sv. v Hradci, pečujíc o zřízení stavebního plánu a o sejití hojných příspěvků. Architekt a konservator Fr. Schmoranz v Chrudimi učinil rozpočet na potřebnou opravu, vyžadující bez mála 45.000 zl. Dáno se ihned do práce. Nejhojnějších příspěvků vytknutému účeli věnovali obec, biskup Karel Hanl a kapitola kanovníků, s městským děkanem osm sídelních prebendistův čítající; jiných sešlo se dobrovolnou loterií a štědrými dárky z města a diecese. Hlavní oltář, podle starobylého umění na skle ve třech oknech, výtečně vyvedli hradecký rodák malíř Josef Scheiwl a Jan Quast; architektonickou práci, jež má býti ještě opravou věží a hlavního průčelí dovršena, řídil týž pan Fr. Schmoranz. Do oné slavnosti skončeno bylo vnitřní stavitelské dílo a zřízen hlavní oltář. Ostatní teď znenáhla následuje, tak že za nedlouhou dobu chrám ten bude skvělou chloubou nejen Hradce, nýbrž i celé vlasti.

Válečný rok 1866 nemohl nedotknouti se

Hradce již tím samým, že Hradec zůstal pevností. Vystrojování její počalo již v měsíci dubnu na hradbách i mimo ně, tak že vše pracujícím lidem, potahy, karami, skládáním a nakládáním jen se hemžilo. Dne 4. května vydal velitel pevnosti, general Weigl, rozkaz, by se obyvatelé pro případ obležení pevnosti o bezpečné útočiště postarali zásobami potravními na tři měsíce se opatři a kdo by tak učiniti nechtěli neb nemohli, aby z města odešli. Do týdne vydáno nařízení, kterých potravin a kuchyňských potřeb, mnoho-li na osobu a za jakou cenu prodávati se bude v čas zavření pevnosti rodinám v městě zůstanoucím. A již 30. května dána veliteli severní armády moc, zavésti v pevnostech českých vojenské soudní řízení a dle potřeby prohlásiti náhlé vojenské právo. Tím odebral se krajský do Chrudimi, okresní soud do Třebechovic, později berní úřad do Nechánic, finanční direkce též do Chrudimi a ředitelství gymnasia do Kutny Hory. Trestníci a vyšetřovanci ve vazbě rozveženi jsou dílem do Jičína, dílem do Chrudimi a jinam. Tato opravdovost blízké války zvýšena byla dne 13. června ministerským rozkazem, že má býti pevnost ihned zavodněna, a porážením stromořadí na Orlici a k Malšovicům. Překrásné aleje k pražskému předměstí a k západní straně města vůbec

snažilo se obecní zastupitelstvo zachrániti usnešením, že obec v čas neodkladné nutnosti lípové stromořadí, jež od r. 1809 stálo, celou stranu města v hotový park proměňovalo a některých tak silných kmenů mělo, že jednomu člověku nebylo lze oběma rukama je obemknouti, svým nákladem a na svou odpovědnost zporážeti dá. Bohužel, že tím obětovným usnešením tato vzácná okrasa a zdravotní ochrana města jen na málo dní před zkázou pojištěna byla. Císařský manifest ze dne 17. června zjistil válku na dobro, a tu kdo mohl město opouštěl; dne 23. června bylo městské představenstvo jediným veřejným úřadem v městě. Dne 28. t. m. přibyl do města saský ministr Beust, opovídaje na 30. t. m. příchod svého krále.

Dne 1. července měl Benedek hlavní stan na pražském předměstí a dne 3. t. m. svedena jest bitva *na Chlumu* s hlavními středišti u *Probluze, Sadové a Máslověd.* V boji ozývalo se asi 1500 děl, mezi nimiž 750 pruských, a 220.000 pušek na straně nepřátel i 200.000 našich.

Dnové úzkosti nyní Hradci nastali. Obyvatelstvo, jehož posléz jen 435 osob v zavřené pevnosti zůstalo, bylo svědkem obromné porážky naší armády, vidělo, jak jeden proud její uhání polem a po sil-

nici k Pardubicům, druhý k Hradci, jak mnozí, neznajíce hloubky zavodnění a nevědouce, že Labe s Orlicí již spojené jim v cestě leží, pouštějí se stranou mimo město a ve vodách tonou, jak stává se před pražskou branou zácpa děl, vozů, pěších a jízdných, zdravých a raněných, chvátajících jeden přes druhého, by dříve brány stihli, a prošedše městem dle rozkazu moravskou bránu, k Olomúci kvapili. Benedek dostal se na moravskou silnici přes Plotiště, Věkoše, Slezské předměstí a Nový Hradec.

Těmi scénami nebyla ještě hrůza dovršena. V městě nahromadilo se na 3000 raněných, pro něž v první chvíli, ba i druhého a třetího dne nebylo místa, nebylo občerstvení, ni obvazků, ni ošetření, ni pokrmů. Leželiť ubozí řadami na podloubí, jiní ve školách gymnasialních, v kancelářích krajského soudu, v semináři, v Borromaeum a kde jinde prázných lokalit bylo. Vlastenectví a slitování domácího lidu skvělo se nejčistším samaritánstvím.

Ráno po bitvě žádal pruský parlamentář, by se pevnost vzdala. Posádku tvořily tři prapory pěšáků, ovšem na stav válečný doplněné, dvě setniny dělostřelců asi s 90 děly, mezi nimiž jen 6 rýhovaných na větší dostřel, a setnina zákop-

níků. Na hodinu před městem stála vítězná armáda pruská. General Weigl odkázal pruského parlamentáře k druhému dni a přišedšímu pak dal odpověď zápornou. O 6. hodině s poledne začala nepřátelská střelba do města, avšak beze škod na životech a na domích. Naši dělostřelci s hradeb statně odpovídali a děla pruská brzy umlkla. Před střelbou teprv, kde kdo mohl, z města se vyklidil; však dne 11. července opět se některé osoby vrátily, jež své zásoby byly opustily. Téhož dne po 1. červenci zase poprvé noviny do města přišly, jakož pošta, do 2. července přijíždějíc k předním hradbám, svou dovážku tam odevzdávala. Ale již 13. červenec jevil zase velikou nejistotu; vidělo se zajisté generalu Weiglovi hospodu na rohu pražského předměstí naproti pevnosti pro volnější vyhlídku na silnici dáti do povětří vyhoditi, osoby, potravou nezaopatřené, přísně z města v nově vypovídati a rozkázati, by střechy s domův za sv. Duchem byly sneseny. Očekáváno opětného bombardování, zůstalo však pouze při strachu.

Zdá se, že všecky hrozby Prušákův proti Hradci děly se jen proto, aby posádka odvrátila svou pozornosť ode dráhy a silnice pardubské, kudy ubíralo se vozatajstvo se střelivem a potravinami s bojiště i s novými zásobami od Náchoda; domnívalť se za-

jisté nepřítel, že posádka hradecká jest velmi značná a že, nejsouc jím zaměstnána, mohla by pochod jeho od zadu znepokojovati. Plán ten za nějaký den v pevnosti ovšem vypozorován, tak že dne 16. července dovoleno domácím z města i do města a že téhož dne na prvních hradbách za slezskou branou odbývati se směl trh na dříví a některé potraviny. Dáno též komisí okresního zastupitelstva, starostovi Janu Střemchovi a náměstku jeho J. U. C. Janu Lorencovi, dovolení, odebrati se na přesvědčenou o stavu obcí při bojišti, ježto odtud zlé zvěsti o velké nouzi do města se donášely; však přišedši jedva na Kuklena, s přísným opatřením vrácena jest komisí od velitele pruských hlídek do města zpět.

Taková nejistota trvala do 28. července; tím dnem totiž přijel parlamentář, žádaje, by general Weigl přijal do pevnosti zajaté raněné, ješto prý Prusové od Hradce na dobro odcházejí. Třetího dne na to zvěstován poklid zbraní a od 2. srpna čtyrnedělné příměří; opatrnost však veliteli Weiglovi kázala, by opět na nové zásoby pro město i pevnost na příští tři měsíce naléhal, pročež zavedeny jsou trhy pod městem při moravské bráně a průchodních lístků z města i do města hojně

vydáváno. Dne 23. srpna dalším trampotám učiněn konec mírem mikulovským.

Strastní tito dnové neminuli bez výloh a škod na jmění obecním. Pořízeno zajisté nákladného náčiní hasičského nad potřebu obyčejnou, za značný plat najato k hájení města pro případ požáru, nepřítelem způsobeného, třicet mužův, kteří pohříchu v rozhodnou chvíli skoro vesměs, úkolu svého se zřekše, spásu za městem hledali, vypraveno na venek s dvojnásobným příspěvkem kmetův a stařen z měšťanského starobince, uděleno stálým almužníkům značných podpor k odchodu a zjednáno obecním sluhům, jež město opustiti nesměli, předepsaných zásob potravních. Po válce některým nájemcům obecních regalií čtvrtlení nájemné odepsáno, jinde jiného oželeno. Naproti tomu od škůdcův obecnímu statku nikde svévolně neublíženo. Má zajisté H r a d e c hlavní své jmění v lesích a tím blízká a důvodná byla starost, aby zlomyslná chátra neb nepřítel,] odporem pevnosti pohoršený, na kolik lidských věků nezničili požárem nejhlavnější pramen městského důchodu. Děsná tato myšlénka nemálo znepokojovala každého poctivce v městě, zvláště ty muže, kteří nehledíce osobní bezpečnosti, při svých čestných úřadech obecních přes celou dobu hrůzy statně vytrvali; byli to purkmistr

Karel Collino, radové Václ. Píša a Ad. R. Riedl, členové zastupitelstva V. F. Červený, J. U. C. Jan Lorenc, Vinc. Mahrle a městský důchodní Vinc. Riedl s kontrolorem Ad. Preittenbergem.

Ještě nevrátilo se všecko obyvatelstvo do města zpět, ano se nad ním nové zděšení na začátku měsíce října rozestřelo. V málo dnech jako z čista jasna jala zuřiti mezi posádkou i lidem civilním strašná cholera, a když byla zachvatila četných obětí, za nedlouho opět jakoby najednou přestala, když nad jiné rodina V. F. Červeného bolestných ztrát byla utrpěla.

Když pak dne 4. listopadu císař František Josef při návštěvě bojiště též Hradec navštívil, nedalo mu město v strastech svých samými důkazy věrnosti a loyalnosti ani přestálých strastí nepřítelem obklopeného a bombardovaného místa, ani živých ještě bolestí morové rány pozorovati.

Válečným rokem 1866 odročeno jest zřízení mnohého důležitého ústavu a závodu pro obecné dobré. Však energie těch, kteří k povznešení města již dříve horlivě pracovali, nyní se zdvojnásobila, tak že r. 1868 nákladem obecním otevřena jest v bývalém domě generalském, v němž pak obecní správa se umístila, všeobecná veřejná ne-

mocnice, dávno již v městě pohřešovaná. Rychlým rozkvětem spořitelny a záložny dospěla téhož roku k cíli myšlénka kupce A. J. Komárka, založiti v městě úvěrní ústav péčí několika občanů, jimž hlavně jde o rozkvět průmyslu a obchodu v městě soustředěného. R. 1869 postavena jest obecní plynárna a zřízena samostatná vyšší dívčí škola z jmění obecního a přispěním z výtěžku spořitelny. O rok později proměněna jest nižší realní škola v ústav vyšší, z něhož bohdá vedle cíle nynějšího vyvine se škola průmyslová, kupecká a technická průpravna; r. 1871 z rukou vojenské správy ne bez obětí vybavena jest pro potřeby města nedostatečná vodárna, na jejíž místě velikým nákladem zřízen vodovod nový, toho způsobu v Čechách posud jediný. Zasluhuje-li tedy které české město název města pokroku, jest to před mnohými zajisté Hradec Králové, nezůstávaje mimo to ni v životě národním, ni politickém za jinými, od nepříznivých živlů méně tísněnými městy. Nechť dá mu nejbližší budoucnost rozkvětu nejskvělejšího!

Hradec jest kolébkou mnohých ve vědě, v umění a v písemnictví českém proslulých mužů. Nejpřednější z nich jsou: Tomáš Málek, spolupracovník při zlepšené, velevzácné biblí benátské

z r. 1506; Cyprian Lvovský, či Lvovicky z Lovic † 1573, profesor mathematiky a hvězdářství, učitel slavného Tycha Braha; Václav Plácel z Elbinku, nar. 1556, spisovatel dějův židovských, † 1604; Pavel Orličný, překladatel Flaviova spisu o válce židovské; Bohuslav Balbin, nar. 1621, spisovatel a vlastenecký horlitel; Stanislav Vydra, profesor mathematiky v Praze, nar. 1741; Josef Rautenkranz † 1818, jeden z prvních buditelů literatury nové; Karel Sudimír Šnaidr, nar. 1766, básník; theol. dr. Josef Liboslav Ziegler, spisovatel; med. dr. a prof. Karel Rokytanský, nar. 1804, hlavní tvůrce nauky o pathol. anatomii; Václav Vl. Tomek, nar. 1818, dějepisec; akademický malíř Josef Šeivl a j. v.

Děje města Hradce Králové vydali Karel z Bienenberka, „Geschichte der Stadt Königgrätz“ 1 Thl. 1780; exjesuita Frant. Švenda, „Zlatý a stříbrný, železný, měděný a hliněný obraz“, 15 částí, od r. 1799—1818; dr. Jan Nep. Eiselt „Königgrätz in der Vorzeit und Gegenwart.“ 1860; kněz řádu premonstrátského v Želivi, J. J. Solař, „Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého.“ 1869.

Hradec Králové z roku 1638.

(Vysvětlení k titulnímu obrázku.)

Originál tohoto obrazu Hradce Králové, malovaný roku 1638 na prkenné desce 1° dlouhé a 48″ vysoké, chován jest nyní mezi vzácnými starožitnostmi města. Co posud z někdejších městských zdí a bašt zbývá, přesvědčuje nás, že do obrazu toho pojato jest pouze vnitřní město, jak nyní na návrší se nese; toliko při straně jiho-východní spatřujeme na obraze část slezského předměstí s kostelem sv. Antonína na břehu Orlice vedle mlýna. Šla zajisté druhdy řeka ta asi v těch místech, kde podél silnice stojí nyní Vodičkové kasárny, berouce odtud jméno své. Kostel, a co kolem něho jest, vzalo za své při stavbě pevnosti, ustupujíc nynější pevnostenské slezské bráně a domíku při ní. Z poblízkých věží zůstala toliko ona mohútnější,

tvořic teď městskou slezskou bránu. Poněvadž ale město má jen dva a to velmi těsně důjezdy, totiž jeden tuto slezskou a druhý na severo-západním konci pražskou branou, usnešeno se v městském zastupitelstvu a od ministeria války povoleno jest, by obě tyto věže s branami, nemajíce ani stavitelské ani zvláštní historické ceny, k získání volnější ulice byly sbourány.

Taktéž zachována jest posud věž, Kropáčka zvaná, anaž na jižní straně nejvýše se pne a roku 1516 od obce založena byla. Téhož roku purkmistrem byl a dům při té věži v držení měl Jan Kropáč z rodu v příbězích města často jmenovaného. Záhy po zbudování položena do ní cínová jímka městského vodovodu, nyní však už dlouho v hořejších patrech jest pusta, přízemek pak její spolu s domkem k ní přistaveným slouží za věznici tulákům a všelikým obejdům.

Při samé té věži k západu zbudováno jest o sto a několik let později velkolepé jesuitské kolegium s kostelem Panny Marie a kaplí sv. Josefa, dále ob dům nyní privátní („u Špuláků“ č. 34.), jenž býval senioratní budovou a sborovnou bratří českých, postavena jest biskupská residence, zřízena po roce 1662 ze tří hraběcích gallašovských, nepochybně skonfiskovaných domů.

Střecha na severní straně našeho obrazu za Kropáčkou, v samém pozadí povyčnívající, kryla pustý z doby husitské kostel sv. Jana Křtitele s klášterem minoritův, jichž se při tom kostele hned r. 1241 připomíná. Ku konci předešlého století byly budovy ty už v rozvalinách a vystavena na jich místě i na půdě některých domů měšťanských nynější velká vojenská nemocnice.

Na samém severo-západu stojí hrad, vdovské sídlo královen českých, zvláště Alžběty Rychsy, manželky krále Václava II., potom Rudolfa I., a Elišky, téhož Václava II. dcery, provdané za Jana Lucemburského. Po té byl hrad ten bydlištěm Alžběty Štětínské, čtvrté ovdovělé manželky Karla IV., a věnem všech nápotomných královen českých. Rozsáhlost téhož hradu byla za starodávna mnohem větší, než jak nám ji obraz náš ze 17. století ukazuje; dotýkal se hrad zajisté kostela sv. Jana Křtitele právě připomenutého a zaujímal celou tu prostoru, na které nyní stojí kněžský seminář s kostelem sv. Jana Nepomuckého, bývalá solnice a některé domy soukromníků až ku pražské bráně. Nynější seminářský kostel sv. Jana Nep., dostavěný r. 1714, chová na hlavním oltáři obraz sv. Jana od Brandla malovaný.

U prostřed západní strany města strmí „bílá

věž", jedna z nejvyšších v Čechách, nesoucí se 36⁰ 1' 6" vzhůru. Uvádíme-li, že zbudována jest z bílého pískovce, chceme tím nejen původ jména jejího, alebrž i velikost nákladu naznačiti, jehož stavba vyžadovala. Nemá zajisté okolí hradecké na kolik hodin cesty nižádných ložisk pískovcových a tudíž náklad na dalekou dovážku a na bedlivé spracování kamene v ústech lidu zobrazil se pověstí, že obec rozmýšlela se, má-li z přebytku svého jmění koupiti panství opočenské neb rychnovské aneb smiřické, či má-li postaviti věž neobyčejné velikosti. R. 1574 započala stavba šest let trvající za panování císaře Maximiliána II., jehož heslo: „Deus providebit, vigilandum tamen", nad vchodem do věže jest vytesáno. Ze zvonův na věži zavěšených má „Augustin", nejtěžší, 175 centů váhy. K severu táhne se chrám sv. Klimenta s klášterem někdy dominikánským, r. 1380 od královny Elišky Štětínské, na místě dřívějšího kostela, témuž svatému zasvěceného, avšak požárem r. 1339 zničeného, vystavěný. Tento původní kostelík svato-Klimentský, jehož vznik padá asi do první doby křesťanské v Čechách, jmín byl dlouho za první křesťanský chrám v Čechách, dokud toho nedokázáno o kostele sv. Klimenta na Levém Hradci u Prahy. Severní zeď bílé věže stojí v přízemí na

zbytku staré cihlové budovy, anaž se zdá býti zůstatkem prvotného kostelíka onoho. Ale i chrám s klášterem, od Elišky obnovený, byl v 17. století pustý a sloužil tu za zbrojnici, tu za obilní skladiště, tu i za solnici.

Před bílou věží, s hlavním portálem k západu, jest kostel Ducha svatého, nyní chrám děkanský a spolu biskupský kathedrální. Založen jsa na začátku 14. století od králové Alžběty Rychsy, odolal bouřím náboženským i požárům, bera na sobě proměn spíše nevkusem opravovatelů než zlobou hubitelů. Zbudován jest i s věžemi pouze z cihel a byl, jako posud zevně, i u vnitř bez obmítky, avšak z pískovce tesaná žebra vysoké klenby a konsole jejich bývaly silně zlaceny. Při kostele tom úřadoval, nemoha se v Praze udržeti, svého času Jan Rokycana a dle nezjištěné pověsti pochován byl v něm Jan Žižka, dříve než přeneseno jest tělo jeho do Čáslavi.

Ze starožitných památností všimnutí zasluhuje výklenek v presbyteriu, za starodávna místo tabernakula, s původními, pěkně pracovanými dvířkami. K témuž účelu sloužilo 26′ vysoké sanctuarium, v gothickém slohu r. 1492 od Mat. Rejska, téhož slovútného mistra, který vystavěl chrám sv. Barbory v Hoře Kutné a ozdobil sál Vladi-

slavský i Prašnou věž v Praze, uměle vyvedené, hlavami andělů a soškami do čtyr bran opatřené. Zvláště mistrovská práce jeví se na drobně a dle uměleckého nákresu pilovaných dvířkách u prázné prostory, určené pro oschování těla Páně. Kdy a jak vzácné to dílo do kostela se dostalo, neví se; v předešlém století stálo bez účelu v prostranné lodi, při opravě kostela z r. 1864 přeneseno jest opět do presbyteria, jsouc mu přiměřenou ozdobou.

Památkou válečných výprav Hradečanův jest cínová křtitelnice z r. 1496, původně majetek kláštera podlažického, který i s kostelem od hradeckých a chrudimských společně po r. 1420 zbourán jest. Oněm zůstal kořistí spodek, tito prý podrželi víko té velké křtitelnice, anaž jsouc opatřena figurami 12 apoštolů a 3 mnichův, jakož i nápisem, zůstává vzácným svědkem o staro-českém umění slévačském.

Z umění malířského chovány jsou při kostele tři zvláštní památky: Skládací obraz sv. rodiny, votivní obraz Matky boží od sboru literáckého, asi z druhé polovice 16. století pocházející, a oltářní obraz sv. Antonína od Brandla malovaný. Onen skládací obraz na dřevě vyvedený představuje v prostředním poli sv. rodinu na zlaté půdě, pravé křídlo má nahoře obraz Panny Marie a sv.

Alžběty, dole sv. tří králů; na levém křídle jest zvěstování Panny Marie nahoře, narození Páně dole. Zamčená křídla jeví sv. Annu a sv. Jáchima. Připisování tohoto starožitného díla mistru Mat. Radoušovi chrudimskému, proslulému umělci drobnomaleb (1585—1604), jest zcela bez podstaty, spočívajíc pouze na náhodě, že obraz ten zavěšen býval na choře literátův, pro něž jmenovaný mistr výtečné malby do koncionálův sdělal; ráz pak toho obrazu, celá manýra u vyvedení jeho nasvědčuje tomu, že jest mnohem starší, dotýkaje se třeba 14. století.

Pod ochrannou obecní správy nacházejí se zároveň s ostatními starožitnostmi městskými mnohé kancionály literácké z téhož kostela sv. Ducha. Uvádíme zde jen dva, totiž skvostný latinský antifonář a dva díly adventního zpěvníku českého, obě díla na pergameně největšího folia. Antifonář darem věnován jest chrámu tomu od měšťana Jana Fránuše r. 1505 a výmluvně hlásá slávu starobylého umění malířského v Čechách, ozdoben jsa versálnými obrazy a arabeskami, i maje noty a slova textu silně zlatem vyvedeny. Při malbách nevíš, čemu se více obdivovati, zda rozmanitosti arabesk či živosti barev, zda krásným perspektivám či se zvláštní bedlivostí vyvedeným hlavám a živým sku-

pinám na obrazích foliových; nevíš, zda pohroužiti se máš s umělcem při obrazích ve zbožnou koncepci předmětů, aneb při arabeskách ve bravou dovádivost a burlesku invence. Když si celou knihu prohlídl, začneš litovati, že není známo jméno umělce a že asi tři obrazy před léty odcizila ruka zloděje. — Kancionál adventní, nákladem sboru literáckého pořízený, vyznamenává se něžnými, velmi zdařilými drobnomalbami Mat. Radouše chrudimského, mezi roky 1586—1594 sdělanými.

Z dob, kdy kostel sv. Ducha byl v rukou kališníků, pochodí ciborium a kalich, obě památky ze stříbra dobře zlacené, ciborium pak potaženo jest zeleným aksamitem, bohatě zlatem a perlami vyšívaným. K posvátnému náčiní tomu patří též zvláštní stříbrná lžička, jíž se u podávání večeře Páně užívalo. Předmětové ti jsou nyní též uschováni při starožitnostech města, a mimo to v sakristii chrámu chová se starobylé mešní roucho, jehož původ do 14. století se klade.

Věže při kostele, jsouce jako chrám celé z cihel stavěny, zovou se tím červené; jedna z nich má zvon z r. 1496, na 75 centů těžký. Původní krov jejich býval slohu přiměřenější.

Na straně severo-západní viděti jest v zadu kostel sv. Anny s klášterem minoritů, v předu

hradební vež s kozí brankou a u prostřed pražskou bránu s majákem. Kostel sv. Anny se špitálem pro chudé a nemocné, založený v 14. století, stál při Labi, byl bohatě nadán a unikl-li záhubě přese všecky bouře náboženské, neodolal zřetelům fortifikačním při zřizování pevnosti (r. 1776). V 15. století zmocnivše se kostela a celého zboží jeho pan Jan Městecký a pan Půta z Častalovic (r. 1423) uvedli do něho faráře pod obojí. Řada kališnických nástupců jeho vede se až do 17. století nepřetrženě. Po bitvě bělohorské zpomněli si minorité na bývalý svůj klášter s kostelem sv. Jana Křtitele tenkráte už v rumech ležící, pročež dán jim jest náhradou od Ferdinanda II. týž kostel sv. Anny.

Malíř původního obrazu našeho přizdobil plochý krov pražské brány doutnajícím smolným věncem v koši na vysoké podezdívce, jak časové váleční takového znamení na poplach asi často vyžadovali. Nyní jest věž ta s těsnou branou městu pouhou překážkou, nejsoucí se žádnou zvláštní historickou zpomínkou spojena a nijaké ceny stavitelské do sebe nemajíc; pročež nechť ustoupí dle usnešení městského zastupitelstva volnějšímu důjezdu zbouráním bezvýznamných zdí. Pěkná ovšem jest před samou touto starou novější brána z r. 1583, zde

nevyobrazena, poněvadž za věží k západu stojí. Zbudována jest v renaisančním slohu z pískovce s bohatou a vkusnou skulpturou a s hojnými nápisy ve smyslu utrakvistů z biblí vyňatými.

Věž s kozí brankou jest nyní třetím východem z města do parkánů mezi městem a hradbami i pevnosti. V těch místech, kde nyní vedle kozí branky stojí děkanství, bývala v 16. století znamenitá škola „akademie“, kterou navštěvovali jinochové i ze vzdálených měst, jako z Pacova, Tábora, Jindřichova Hradce, Prachatic, Volína, Nepomuku, Žatce a Kroměříže, i synové rodin panských a rytířských se svými „praeceptory a paedagogy.“ V čele té školy stáli mistři a bakaláři vysokých škol pražských, mezi nimiž na r. 1598 jmenuje se též mistr Jan Campanus Vodňanský, později rektor university pražské, spisovatel český na slovo vzatý. R. 1636 převzali proslavený ústav ten jesuité.

Odvozování názvu kozí branky, anaž též fortnou soukenickou slula, odtud, že prý jakýsi Kosma pod návrším u branky kozy pásal, jest nechutná bájka, byť i od spisovatelův pamětí kralohradeckých jako jsou: Bienenberg, Švenda, Eiselt (Solař jí nepřipomíná), přijata. Bylo zajisté podvrší na západu, a jak na obraze vidíme, k jihozápadu až nynějším jízdeckým kasárnám, kde vo-

jenská jízdárna a plynárna se nachází, budovami, čtvrt soukenickou tvořícími, zaujato, jakož známo jest, že staří naši malým náměstím, uličkám a podobným úsměšně kozí plácek, kavčí trh, kozí ulička přezdívali, pročež i fortnu soukenickou kozí brankou nazvali. Tak vznikl též název „Vrabčí trh“ v Ml. Boleslavi a „Kozí Brandýs“ (Brandeisl) u Slaného.

Péčí Václ. Kl. Klicpery, před léty profesora hradeckého, návrší po brance kozinka zvané, proměněno jest v sad, pro pěknou vyhlídku na jih a do jiho-západního okolí jakož i pro chládek v čas letní druhdy velmi zhusta navštěvovaný, nyní pohříchu rozšiřováním závodu pivovarního zanikající.

Hradec Králové nynější.

(Vysvětlení k titulnímu obrázku.)

Hradec jest úhledné, přívětivé město, maje bez mála 6000 obyvatelů ve 231 domích, jež na dvou náměstích s jedním malým pláckem a v sedmi nedlouhých, avšak dosti širokých ulicích těsně vedle

sebe stojí čarou řekli bychom vejčitou, jejíž délkový průřez jde od jiho-východu k severo-západu. Celá periferie domové skupiny lemována jest zahrádkami výše než nejbližší okolí ležícími, a tím stává se, že příchozího k městu příjemně dotýká se malebný pohled na zelený věnec, z něhož husté řady čistých a dosti výstavných domů, chrámy a věže na návrší vzhůru se nesou. Uvnitř města jest živo a pestro; na prostranství malém žije poměrně mnoho lidí povolání velmi různého, jež se tu krojem vojenským, tam oděvem kněžským, zde zelenou čepičkou s kokardou, tam zástěrou řemeslnickou jeví. Šviháků a elegantně vystrojených dam, které mají celý den svobodného času k procházkám po náměstí a k návštěvám, také neschází, drobné a studující mládeže valný počet přes tu chvíli do ústavu neb z ústavu se hrne, lidu venkovského a z dálky cestujícího vždy něco přichází neb se ven ubírá, na podloubí v náměstích, kde v každém domě dva neb tři obchody se nacházejí, živě se prodává a kupuje neb lelkuje; zkrátka, Hradec vypadá uvnitř dosti velkoměstsky.

Obraz náš přivádí nás do města pražskou branou ve vnitřních hradbách pevnosti, při nichž Labe k jiho-západu teče. Před branou jest jediný nízký val s těsnou pro silnici průlinou, anaž zřízena

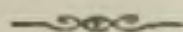
jest sice na dvoje vrata, avšak vrátně jejich chvála bohu někde v magacíně jsou uloženy. I hlavní brána jest asi od 15 let, periodu válečnou r. 1866 vyjímaje, ve dne v noci otevřena.

Z budov městských všimneme si na tomto obraze jen některých. Před chrámem sv. Ducha v zánovném dvoupatrovém domě jest čtyrtřídná dívčí škola pod správou školských sester, jež r. 1855 školní rada M a r e š za spolupůsobení tehdejšího kapitolního děkana a prvního obecního radního, V i n c. P r a ž s k é h o, v zastupitelstvu pro město vyřečnil. Poněvadž budova tou dobou ještě zřízena nebyla, nastoupily sestry samy úřad svůj o tři léta později.

Vedle „b í l é v e ž e“ jest kaple sv. Klimenta. Zbudována jest ve slohu vlaském uvnitř do kruhu a dostala nynější svůj tvar přičiněním biskupa hraběte V r a t i s l a v a, který sešlou, starobylou svatyni, jež před opravou za skladiště sloužila, od r. 1714—1717 důstojně opět obnoviti dal. Biskup H a y kázal do ní roku 1788 přenésti kostru sv. mučedníka Klimenta, již byl od papeže Klimenta XII. z katakomb římských pro kostel sv. Ducha biskup V r a t i s l a v vyprosil. Nejnovější nákladná úprava vnitřku vykonána jest zbožnou obětí infulovaného kanovníka seniora, F r. P e l i k á n a.

Věž nedaleko této kaple, nad širokou střechou se pnoucí, zdobí budovu na náměstí, která byvši r. 1855 nákladem obce přestavěna a zvýšena, od ní c. k. krajskému soudu věnována jest.

Další dvě věže stojí též na náměstí při kostele Panny Marie, druhdy ke kolegiu jesuitův patřivším.

Oprava.

Str. 45. řádek 2. shora čti „mírem pražským“ místo mikulovským.